

การรักษาป่าชุมชนด้วยแนวคิดผี พราหมณ์ พุทธ
THE CONCEPT OF FOREST PROTECTION BY USING
THE PERSPECTIVES OF GHOSTS BRAHMIN AND BUDDHIST

พระธีรพงศ์ ธีรปญโญ¹, จรัส ลีกา²,
พระมหาประทีป อภิวัตตโน³ และ พระมหาจิณกมล อภิตโน (เป็นสุข)⁴
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2}
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย³
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง⁴
PhraTheeraphong Theerapanyo¹, Jaras Leeka²,
PhramahaPrateep Abhivaddhano³ and Phramaha Jinkamol Abhitano (Pensuk)⁴
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus^{1,2}
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkhai Campus³
Mahamakut Buddhist University, Srilanchang Campus⁴
Corresponding Author, Email: teerapong0563@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอถึงวิธีการรักษาป่าด้วยแนวคิด ผี พราหมณ์ พุทธ ซึ่งพบว่า ป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหาร ศูนย์การเรียนรู้ และเป็นสมบัติของชุมชน วิธีการจัดการป่าชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพต้องเกิดจากการบริหารจัดการของคนในชุมชนด้วยการใช้กลไกนโยบายการสร้างป่าให้มีความศักดิ์สิทธิ์ ด้วยแนวคิด ผี พราหมณ์ พุทธ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชนที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีที่สิงสถิตอยู่ในต้นไม้ใหญ่จึงเกิดพิธีกรรมการบวงสรวงถือว่เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยแนวคิดนี้จึงทำให้ป่าชุมชนยังคงอยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไป

คำสำคัญ: การรักษา; ป่าชุมชน; ผี; พราหมณ์; พุทธ

* ได้รับบทความ: 26 สิงหาคม 2564; แก้ไขบทความ: 23 ธันวาคม 2564; ตอรับตีพิมพ์: 29 ธันวาคม 2564

Abstract

The academic paper aims to present the concept of forest protection by using the perspectives of Brahmin and Buddhist ghosts. It found that: the community forests are the source of food, learning center, and community property. Effective ways to manage community forests must come from the people management in the community by using the forest building strategy and sacredness with the perspectives of ghosts in Brahmanism and Buddhism. They are the traditional belief existed in the community by believing that the ghost lives in the big tree. Therefore, the ritual sacrifice is considered an expression of gratitude for the sacred things. Along with this concept, the community forest will remain with Thai society forever.

Keywords: Protection; Community Forests; Ghosts; Brahmin; Buddhist

บทนำ

จากนโยบายภาครัฐเกี่ยวกับการรักษาป่าชุมชนป่าชุมชน ให้เป็นพื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการจัดการโดยประชาชนในท้องถิ่นหรือกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชน และองค์กรชุมชนตามความเชื่อ และวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ดังข้อความในมาตรา 3 บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติที่มุ่งหมายให้บุคคล และชุมชนได้ประโยชน์จากป่าชุมชน เกิดเจตคติในการดูแลรักษาและจัดการป่าชุมชนร่วมกับรัฐ เพื่อป้องกันการตัดไม้โดยผิดกฎหมาย และการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า เพื่อรักษา และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพในป่าให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์และคงอยู่เป็นมรดกทางธรรมชาติของประเทศ และของมนุษยชาติสืบไป และมุ่งหมายเพื่อกำหนดสาระแห่งสิทธิของบุคคล และชุมชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา ตลอดจนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล และยั่งยืนตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติรับรอง (ราชกิจจานุเบกษา, 2562 : 72) นอกจากนี้ยังมีหลักการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนมีการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนเพราะราษฎรในชุมชนชนบทไทยจำนวนมากดำรงชีพด้วยการพึ่งพิงป่าไม้ ชุมชนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่สงบสุขและเรียบง่าย เนื่องจากเคยมีทรัพยากรป่าไม้ และน้ำที่อุดมสมบูรณ์ แต่ในช่วงที่ผ่านมาการพัฒนาประเทศและการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เป็นวัตถุดิบเพื่อการผลิตจำนวนมาก โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกใช้เกินกว่าศักยภาพ มีการบุกรุกแผ้วถางเปลี่ยนพื้นที่ป่าไม้เป็นที่ดินเกษตรกรรมทำให้สูญเสียป่าไม้อย่างถาวร เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรอื่น ๆ

เช่น ทำให้ขาดแคลนนํ้าดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้ราษฎรดังกล่าวที่พึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้และ
มีอาชีพหลักด้านเกษตรกรรมทำการเกษตรไม่ได้ผลมีคุณภาพชีวิตที่ตกต่ำจนส่งผลสังคมมีปัญหา และ
สาเหตุจากการบุกรุกป่าเพิ่มมากขึ้นยังก่อให้เกิดความ ชัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ปฏิบัติงานด้านการ
ป่าไม้กับราษฎรที่ต้องอาศัยทรัพยากรป่าไม้ ในการยังชีพรุนแรง และบ่อยครั้งจนสังคมขาดความสงบสุข
จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นกดดันให้ต้องมีการแก้ไขโดยเร่งด่วน ประกอบกับการพัฒนาทางการเมือง
ทำให้เกิดแนวคิดใหม่ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในรูปแบบของ
การมีส่วนร่วม หรือ “แนวทางประชารัฐ” ปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินการ จากเดิมที่ให้รัฐมีหน้าที่ดูแล
รับผิดชอบเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติเพียงฝ่ายเดียว เป็นการกระจายอำนาจโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม เช่น
ให้องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นราชการบริหารส่วน ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการคุ้มครองดูแล บำรุงรักษา
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ (เสรี พงศ์พิศ, 2548 : 102)

ความเชื่อมั่นที่ว่าป่าชุมชนสามารถอนุรักษ์ป่าไม้ไว้ได้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานข้อเท็จจริงว่า เมื่อชีวิตของ
ชุมชนขึ้นอยู่กับความอยู่รอดของป่า ไม่ว่าในฐานะที่ป่านั้นเป็นแหล่งน้ำก็ดี ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกก็ดี
อาหารและวัสดุปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีพของชุมชนก็ดี หลายอย่างหรือทุกอย่างรวมกันเป็นเงื่อนไข
สำคัญที่ทำให้ชุมชนต้องอนุรักษ์ป่า โดยที่ไม่จำเป็นต้องมีอำนาจภายนอกไปบังคับความเชื่อเรื่องอำนาจ
ศักดิ์สิทธิ์ เช่น ผีป่า ผีดอย มีความสำคัญอย่างมากในเรื่องป่าชุมชนเพราะเมื่อพูดถึงชุมชน เราไม่ได้
หมายความว่าเฉพาะแค่ป่าที่เป็นรูปธรรม คือ พื้นที่ที่ต้นไม้อ พืช สัตว์และแมลงต่าง ๆ อาศัยอยู่เท่านั้น
ป่าชุมชนที่แท้จริงแล้วคือ วิถีชีวิต ของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ ในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการทำมาหากิน
เรื่องระบบครอบครัวเครือญาติ เรื่องของโครงสร้าง อำนาจและกฎระเบียบต่าง ๆ เหล่านี้ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน
เกี่ยวพันซึ่งกันและกัน และความเชื่อในเรื่อง ผีสาธ นางไม้ เทวดา อารักษ์ ผู้รักษาป่า มีความหมาย และ
ความสำคัญ ซึ่งจะเห็นได้เข้าใจได้ก็ต่อเมื่อเรามองออกมาจากทัศนคติของชาวบ้าน ไม่ใช่เอาความคิดเห็น
ความเชื่อของเราไปตัดสินในทัศนคติของชาวบ้าน มนุษย์ไม่มีอำนาจโดยตรงที่จะควบคุมธรรมชาติ ผีสาธ
เทวดา อารักษ์ ผู้มีอำนาจเหนือมนุษย์ต่างหากที่เป็นผู้ควบคุม ปกป้องรักษาป่าเขาถ้ำเนาไพร เพราะฉะนั้น
มนุษย์จึงไม่ตัดไม้ทำลายป่าเกินความจำเป็น เพราะเท่ากับละเมิดหรือทำลายอำนาจเหนือมนุษย์ ด้วยเหตุนี้
ความเชื่อของชาวบ้านที่เราบางคนเห็นว่างมงายนี้เอง ที่ช่วยให้ป่าบางส่วนเหลือรอดมาได้ และการที่ชาวบ้าน
เคารพนับถือเกรงกลัวอำนาจเหนือมนุษย์เหล่านั้น แท้จริงแล้วก็คือ พวกเขาเคารพธรรมชาติ จึงพยายามอยู่
อย่างมีดุลยภาพกับธรรมชาติ ผิดกับคนเมือง คนสมัยใหม่ นายทุนทำไม้ พวกเขามองธรรมชาติว่า คือ
ธรรมชาติ ป่าก็คือป่า ไม้ก็คือไม้ ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงทำลายสิ่งเหล่านั้นอย่างไม่มีมีความเคารพยำเกรง
พวกเขาจะเกรงกลัวอยู่บ้างก็เฉพาะกฎหมายเท่านั้น แต่ถ้ากฎหมายไม่ปรากฏตัวให้เห็น หรือหย่อนยาน
ก็ไม่มีอะไรจะหยุดยั้งพวกเขาได้หากเราศึกษาเรื่องความเชื่อของชาวบ้านอย่างเป็นธรรม เราก็จะพบว่า
แท้จริงแล้วความเชื่อเรื่องผีสาธนางไม้ คือ เครื่องมือ ในการอนุรักษ์ป่านั้นเอง ตามปกติแล้วชาวบ้าน

จะสั่งสอนลูกหลาน และบอกกล่าวกันเองว่า ถ้าป่าต้นน้ำของพวกเขาถูกทำลายแล้วจะเกิดภาวะแห้งแล้ง ไม่มีน้ำห้วยให้ทำนา และใช้สอย ชาวบ้านก็จะรับรู้ และปฏิบัติเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปว่า ไม่ไปตัดไม้หรือทำอะไร ทำสวนในบริเวณนั้น ใครละเมิดก็จะถูกชุมชนลงโทษ ปรับไหม ตามที่ตกลงกันไว้ (ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์สัตย์, 2556 : 57)

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ได้สอดคล้องกับคติความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสานที่ได้กล่าวถึงการดูแลรักษาป่าด้วยการบูชาเพื่อแสดงความกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จนกลายเป็นประเพณีที่ดีที่แฝงไว้ด้วยแนวคิดทางปรัชญาซึ่งถูกสั่งสมไว้ด้วยภูมิปัญญา และถูกถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ด้วยวิธีการของปราชญ์ชาวบ้านซึ่งอยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนอีสานมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้คติความเชื่อทำให้เกิดวิถีปฏิบัติที่ดีงามผ่านพิธีกรรมอย่างเหมาะสม และมีการประยุกต์พิธีกรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่ถูกสั่งสมไว้ในลักษณะที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม และถูกเปิดเผยโดยปราชญ์ชาวบ้าน และในมิติพุทธจริยศาสตร์ ทำให้คนในชุมชนนาคติความเชื่อที่ถูกเปิดเผยแล้วนำไปสู่วิธีการปฏิบัติตน เช่น การแสดงความกตัญญูรู้คุณของป่าก่อให้เกิดประเพณีการบวชต้นไม้ ธนาคารต้นไม้ และธนาคารข้าว มีการเกี่ยวกลูกกันเป็นชุมชนแห่งการพึ่งพาที่มีคติความเชื่อดังกล่าวเป็นฐานคิด (จรัส ลีกา, 2563 : 134)

ดังนั้นผู้เขียนจึงมีสนใจที่จะนำเสนอถึงวิธีการรักษาป่าด้วยแนวคิด ผี พราหมณ์ พุทธ ว่า ความเชื่อเรื่องวิธีการรักษาป่าชุมชนด้วยแนวคิดดังกล่าวนี้ จะช่วยทำให้ป่าชุมชนคงสภาพความสมบูรณ์ตลอดไป ผีสง นางไม้ ถูกกำหนดให้เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ป่า ชุมชนได้อย่างไร และถูกกำหนดให้เป็นกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ในใจของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันในการดูแลป่าชุมชนไม่ให้ถูกทำลายได้อย่างไร งานวิจัยนี้เมื่อสำเร็จแล้วจะเป็นข้อมูลสารสนเทศและเป็นแนวทางเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศ และด้วยเหตุดังกล่าวนี้จะทำให้ป่าชุมชนทั่วประเทศเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตอยู่คู่กับชุมชนตลอดไป

แนวคิดในการรักษาป่าชุมชน

ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้เป็นต้นนั้น พระภิกษุสงฆ์ทั้งสองฝ่ายควรทำหน้าที่โดยปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างและสั่งสอนศีลธรรมให้ประชาชนมีจิตสำนึกในคุณค่าและความจำเป็นของสิ่งแวดล้อมให้เกิดความรักในธรรมชาติและเกิดความภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของตน พระสงฆ์ฝ่ายอรัญวาสีนอกจากจะดำเนินชีวิตเกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อม ในฐานะเป็นแบบอย่างแล้วยังสอนให้พุทธศาสนิกชนตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสมด้วยการปฏิบัติธรรมคือการบำเพ็ญสมาธิภาวนา เดินจงกรม(เดินแบบเจริญสติ) ไร่ร่วมไม้ เพราะในวัดป่าจะมีต้นไม้มาก บรรยากาศสงบร่มรื่นทำให้ผู้เข้าไปสัมผัส เกิดความรู้สึกร่มเย็นสบาย มีความสงบสงัดระงับ

ความฟุ้งซ่าน ความวิตกกังวลได้อย่างรวดเร็ว ทำให้จิตสงบและร่างกายสดชื่น เพราะสัมผัสกับความสมดุลของธรรมชาติ (ประเวศ อินทองปาน, 2559 : 7 - 8)

คติความเชื่อเกี่ยวกับรุกขเทวดาในพุทธศาสนาดังที่ ศักดิสสิทธ์ พันธุ์สัตย์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ตีตัวไปสวรรค์ รุกขเทวดาในคติความเชื่อทางพุทธศาสนาว่า เป็นเทวดาที่บำเพ็ญบุญมาระดับหนึ่ง สถิตในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา สวรรค์ชั้นแรกตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนา (พุทธศาสนาเชื่อว่าสวรรค์มีทั้งหมด 6 ชั้น) อันมีท้าวมหาราชทั้ง 4 หรือ ท้าวจุลโลกบาลเป็นผู้ปกครอง ซึ่งผู้ที่จะอุบัติยังสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาได้นั้นต้องเป็นผู้ที่ทำบุญทำทานด้วยจิต ที่หวังผลานิสงส์ซึ่งทรงชนะทางพุทธศาสนาที่มีความขัดแย้งกับศาสนาฮินดูซึ่งเชื่อว่า เทวดาหรือเทพเจ้านั้นเป็นอมตะ แต่พุทธศาสนาว่าเทวดามีได้มีชีวิตเป็นอมตะเพราะการเป็นเทวดาขึ้นอยู่กับผลบุญที่ สร้างมาตั้งแต่อดีตชาติซึ่งแสดงว่าหากนำเรื่องของผลบุญมาอ้างอิงก็จะทำให้เทวดามีอายุขัยมิได้เป็นอมตะตามความเชื่อ ในศาสนาฮินดู ส่วนทรงชนะทางพุทธศาสนา มีการกล่าวถึงเทวดาอย่างวิจิตรละเอียดอ่อนกว่าศาสนาฮินดูมีการอธิบาย ถึงอานิสงส์ที่ส่งผลให้อุบัติเป็นเทวดา พระไตรปิฎกและอรรถกถาที่มีการกล่าวถึงผลานิสงส์ที่ส่งเสริมให้อุบัติเป็นเทวดาอย่างหลากหลาย เช่น วิมานวัตถุ ฯลฯ ซึ่งรุกขเทวดาในทรงชนะของพุทธศาสนาว่าเป็นเทวดาที่สถิตในต้นไม้ใหญ่ ผิดกับรุกขเทวดาในศาสนาฮินดูที่เป็นพฤกษเทพอย่างที่เราพอจะรู้ได้ (ศักดิสสิทธ์ พันธุ์สัตย์, 2556 : 57)

ความหมายของการรักษาป่าชุมชน

ในมาตรา 4 ในพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ป่าชุมชน” หมายความว่า ป่านอกเขตป่าอนุรักษ์หรือพื้นที่อื่นของรัฐนอกเขตป่าอนุรักษ์ที่ได้รับอนุมัติให้จัดตั้งเป็นป่าชุมชน โดยชุมชนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษาตลอดจนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชนอย่างสมดุลและยั่งยืนตามพระราชบัญญัตินี้ “ชุมชน” หมายความว่า กลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์หรือผลประโยชน์ร่วมกันเพื่อทำกิจกรรมอันชอบด้วยกฎหมาย รวมทั้งช่วยเหลือหรือสนับสนุนการดำเนินการใด ๆ อันเป็นประโยชน์ร่วมกันของประชาชนในชุมชนนั้น โดยมีการรวมตัวกันอย่างต่อเนื่อง มีระบบบริหารจัดการในรูปของคณะบุคคล และมีการแสดงเจตนาแทนชุมชนได้ “เขตป่าอนุรักษ์” หมายความว่า เขตอุทยานแห่งชาติตามกฎหมาย ว่าด้วย อุทยานแห่งชาติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า หรือเขตพื้นที่อื่นใดที่มีคุณค่าทางธรรมชาติ หรือคุณค่าอื่นอันควรแก่การอนุรักษ์หรือรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามที่กำหนดในกฎกระทรวง (ราชกิจจานุเบกษา, 2562 : 72)

ความสำคัญของการรักษาป่าชุมชน

ความสำคัญของการรักษาป่าชุมชนในพระราชกิจจานุเบกษาได้มีข้อสรุปไว้ว่า เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่เป็นการสมควรส่งเสริมให้ชุมชนได้ร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล และยั่งยืนในรูปแบบของป่าชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการป่าชุมชน และได้ประโยชน์จากป่าชุมชน อันจะส่งผลให้ชุมชนดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศให้มีความสมบูรณ์ และยั่งยืน จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ (ราชกิจจานุเบกษา, 2562 : 103)

ในทศวรรษที่ 1970 นักวิชาการป่าไม้ของโลกเริ่มมีความเห็นพ้องต้องกันว่า ป่าไม้ของโลก โดยเฉพาะป่าเขตร้อน (Tropical Forest) กำลังถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว และป่าเหล่านั้นส่วนใหญ่อยู่ในเขตประเทศด้อย พัฒนาและกำลังพัฒนา ซึ่งมักจะเป็นประเทศที่มีโครงสร้างทางการเมืองเป็นเผด็จการหรือกึ่งเผด็จการ กล่าวคือ อำนาจในการจัดการทรัพยากรของประเทศเหล่านั้น ซึ่งในกรณีนี้คือ ป่าไม้ ตกอยู่ในมือกลุ่มผู้ปกครองจำนวนน้อย การใช้ป่าจึงเป็นไปในแนวทางที่ก่อให้เกิดผลเสียใหญ่ ๆ 2 ด้าน คือ 1) ป่าถูกมองว่าเป็นเพียงแหล่งผลิตไม้ซุงที่ควรถูกตัดเพื่อขายหารายได้เข้าประเทศ 2) การจัดการป่า เป็นหน้าที่ของรัฐฯจะมีอำนาจเด็ดขาดในการจัดการพื้นป่า ประชาชนไม่มีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากพื้นป่า ประชาชนมักตกอยู่ในสภาพของผู้บุกรุกป่าและผู้ลักลอบตัดไม้ ทั้งที่ชีวิตของพวกเขาต้องพึ่งพาอาศัยป่ามาโดยตลอด แต่ก็ต้องตกอยู่ในสภาพของผู้กระทำผิดกฎหมายของรัฐ อาจสรุปได้ว่าการจัดการป่าในแนวทางที่รัฐเป็นเจ้าของป่า ก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศของแต่ละประเทศและของโลก และยังก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการกระจายผลประโยชน์จากทรัพยากรของส่วนรวมอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้จึงมีการเสนอให้เปลี่ยนแปลงปรัชญาในการจัดการป่าเสียใหม่ โดยหวังผลหลัก 2 ประการ คือ ไม่ทำลาย ทั้งยังรักษาและฟื้นฟูสภาพระบบนิเวศให้ดีขึ้น ในขณะเดียวกันก็หาทางให้ผู้คนรอบๆ ป่าและในป่า ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่และเป็นกลุ่มคนผู้เสียเปรียบในสังคม ได้รับประโยชน์ที่ดินในป่าและทรัพยากรจากป่ามากขึ้น ในที่สุดก็พบว่าแบบแผนของการใช้ที่ดินและป่า ที่ผู้คนในชนบทของประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายได้กระทำกันอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานานนับศตวรรษนั่นเอง คือคำตอบ นักวิชาการจึงตั้งชื่อแบบแผนการใช้ทรัพยากรที่มีป่าเป็นศูนย์กลางของการผลิตและการดำรงชีวิตของชาวบ้าน โดยมีพวกเขาเป็นเจ้าของ เป็นผู้จัดการ และได้รับประโยชน์ว่า ป่าชุมชน (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2535 : 86-88)

ดังนั้น ป่าชุมชนในที่นี้จึงมีความหมายในทางการพัฒนาทางการเมืองด้วย กล่าวคือ การพัฒนาไปสู่ระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยโดยแท้จริง ไม่ใช่อยู่ที่การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีสิทธิเลือกผู้แทนฯ แต่ คือ การกระจายความเป็นเจ้าของเป็นผู้ใช้อำนาจจัดการ และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรให้กับชุมชนต่างหาก

ประโยชน์ของการรักษาป่าชุมชน

จากการรักษาป่าชุมชนด้วยแนวคิดผี พราหมณ์ พุทธ ทำให้เห็นถึงประโยชน์ของการมีป่าชุมชนที่เพิ่มมูลค่าและคุณค่าประโยชน์แก่ชุมชน ดังนี้

1. เป็นสถานที่เพาะพันธุ์ไม้ ป่าชุมชนมีไม้หลากหลายชนิด เช่น ต้นตะขบ ต้นเหลื่อม ต้นจิก ต้นประดู่ ต้นจบก ต้นดิว ต้นกุง หรือต้นพลวง ต้นรัง ต้นเต็ง ต้นแดง ต้นตุมกา ต้นมะค่า ต้นไช้เน่า ต้นไผ่ป่า เป็นต้น ซึ่งไม้บางอย่างกำลังจะสูญพันธุ์ การมีป่าชุมชนทำให้พันธุ์ไม้ต่างๆ ดังที่กล่าวนี้มายังคงมีอยู่คู่ป่าชุมชนต่อไป

2. เป็นครัวของชุมชน ป่าชุมชนจะอุดมไปด้วยเห็ดหลากหลายสายพันธุ์เช่น เห็ดน้ำหมาก เห็ด ตะปูเห็ดผึ้ง เห็ดหำพระ เห็ดหน้าขาว เห็ดระโงก เห็ดนางฟ้าป่า เห็ดโค เห็ดโคนใหญ่ เห็ดโคนน้อย เห็ดน้ำแป้ง เห็ดหน้าแหล่ เห็ดหน้าวัว เห็ดถ่าน เห็ดเผาะ เป็นต้น เห็ดบางประเภทเป็นเห็ดที่หายาก เป็นที่ต้องการของตลาด มีราคาสูง ในฤดูที่เห็ดงอกจะมีคนในชุมชน และนอกชุมชนจำนวนมากไปหาเห็ดในป่าชุมชนแห่งนี้เพื่อนำไปขายเป็นรายได้หรือนำมาใช้ในการประกอบอาหาร

3. เป็นแหล่งสมุนไพร ป่าชุมชนนอกจากเป็นแหล่งอาหารของชุมชนแล้วยังเป็นแหล่งสมุนไพรพื้นบ้านที่เกิดขึ้นในป่า เช่น สมอพิเภก แคป่า เครือพันช้าย พังคิเครือส้มลม ส้มกุ้ง ต้นห้วยโกโกล หนอนตายหายาก เครือสาวหลง โตไม่รู้ล้ม เป็นต้น ซึ่งคนในชุมชนที่เป็นคนเก่าแก่จะนำมาใช้เพื่อการรักษาโรคต่าง ๆ ให้กับคนในชุมชน

4. เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน ป่าชุมชนเป็นสถานที่ที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนในสถานศึกษาใกล้ ๆ ได้มาเรียนรู้เกี่ยวกับชื่อพันธุ์ไม้นานาชนิด เห็ดต่างๆ และยาสมุนไพรไทยเนื่องจากเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ (ผกามาศ มูลวันดี, 2559 : 21)

แนวคิดเกี่ยวกับผี พราหมณ์ พุทธ

ตามคติความเชื่อของคนไทยเชื่อว่า รุกขเทวดา เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในต้นไม้ ซึ่งแนวคิดนี้ปรากฏในพระพุทธรูปศาสนาว่า รุกขเทวดา คือ เทวดาประเภทหนึ่งที่มีวิมานอยู่ในต้นไม้ หรืออาศัยต้นไม้เป็นวิมาน การบูชารุกขเทวดาก็เป็นการบูชาต้นไม้ ในทำนองเดียวกันนี้ในศาสนาพราหมณ์ก็มีความเชื่อในการบูชา ต้นไม้เช่นกัน จึงกล่าวได้ว่าการบูชารุกขเทวดาในสังคมไทยนั้นเกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา การบูชารุกขเทวดาในสังคมไทยมิได้มีขึ้นเพราะการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์กับพุทธศาสนาโดยตรง ในความเป็นจริงการบูชาต้นไม้มีมานานแล้วในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งการบูชารุกขเทวดาในสังคมไทยปัจจุบันน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากการบูชาต้นไม้ดังกล่าวนี้ เพราะคนไทยโบราณและ คนโบราณในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้นับถือพลังเร้นลับเหนือธรรมชาติ หรือ “ผี” กันมาก่อนที่ศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาจะเข้ามา เพราะการบูชาผีเป็นศาสนาเก่าแก่ของผู้คนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะว่า คนไทยโบราณก็ดี คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โบราณ

กิติ ล้วนเคยเป็นคนป่ามาก่อน และต้องอาศัยพึ่งพาธรรมชาติ ด้วยความผูกพันกับธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมมนุษย์นี้จึงเกิดความกลัว และเพื่อรักษาตนให้ปลอดภัยจากสิ่งเร้นลับหรือ ผี จึงเชื่อว่า ผี ต้องอาศัยอยู่ในต้นไม้ใหญ่ในป่า และถ้าทำอะไรให้ผีไม่พอใจ ผีนั้นก็จะนำภัยมาสู่มนุษย์ได้ จึงเริ่มเป็นที่มาของการบูชาต้นไม้ เพื่อให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะช่วยคุ้มครองตนเองในการเดินทางเข้าป่าล่าสัตว์เพื่อยังชีพ จึงสรุปได้ว่า เรานับถือผีกันมาก่อน แต่ ผี คำนี้ไม่ใช่มีความหมายถึง ผีที่วามาหลอกแลบลิ้นปลิ้นตาอย่างในละครโทรทัศน์หลังข่าวหรือตามสื่อภาพยนตร์แต่เป็นคำไทยแท้ที่ใช้เรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนไทยโบราณ และผีนั่นก็มีได้มีเพียงแต่ในต้นไม้เท่านั้น ผีสามารถสิงตามแหล่งน้ำ เป็นเจ้าหนอง เจ้าคลอง เจ้าบึง เวลาหาปลาต้องทำบัตรพลีแจ้งขอต่อผีประจำแหล่งน้ำนั้นเสียก่อนเสมอ (เสถียร โกเศศ, 2549 : 9)

นอกจากนี้ยังมีผีที่สิงในบ้านในเรือนเรียกว่า ผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จึงมีบางชนเผ่าที่ยังบูชาผี โดยการสร้างห้องผี คือห้องที่เป็นที่สถิตของดวงวิญญาณบรรพบุรุษ อาจเรียกได้ว่า “ ผีบ้านผีเรือน ” ซึ่งก็คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาสมาชิกในวงศ์ตระกูลให้มีความสุข เป็นต้น หลักฐานการบูชาผีที่ชัดเจนคือ แผ่นศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ 1 ที่มีกรกล่าวถึง ผีที่เป็นที่เคารพบูชาของชาวสุโขทัย มาแต่โบราณ โดยปรากฏคำจารึกว่า “ มีพระขง ผีเทพดาในเขอันนั้นเป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ขุน ผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล ไหว้ดีพลีลูกเมืองนี้เที่ยงเมืองนี้ดี พลีลูก ผีในเขอันนั้นคุ้มบ่เกรง เมืองนี้หาย ” สะท้อนให้เห็นภาพของบริบทสังคมสมัยกรุงสุโขทัยว่าถึงแม้จะรับพุทธศาสนาเข้ามาแล้ว แต่การบูชาผีก็ยังไม่เลือนหายไปเสียทีเดียว ในปัจจุบันการบูชาผีก็ยังมีให้เห็นตามภาคอีสาน และทางภาคเหนือของประเทศไทย หรือชนเผ่าต่างๆในประเทศไทยก็ยังมีการบูชาผีอยู่ 9 ภาพที่ 6 ภาพวาดผีปู่ตา ซึ่งสะท้อนความเชื่อในการบูชาผีของชาวอีสาน (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, (2547)

วิธีการรักษาป่าชุมชนด้วยแนวคิดผี พราหมณ์ พุทธ

จากแนวคิดเกี่ยวกับผี พราหมณ์ พุทธ ที่ได้นำเสนอมานั้น จะพบวิธีการรักษาป่าชุมชนด้วยแนวคิดผี พราหมณ์ พุทธ นี้เป็นการสร้างกฎเกณฑ์การรักษาป่าตามหลักธรรมชาติที่ไม่มีบทลงโทษไว้อย่างชัดเจนแต่เป็นการใช้กฎแห่งกรรมหรือพลังอำนาจลึกลับในการลงโทษผู้ละเมิดป่าชุมชนที่อาจได้รับความเจ็บป่วยที่ไม่ทราบสาเหตุ ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ดังนี้

1. วิธีการรักษาป่าชุมชนด้วยแนวคิดผี พบว่า คนไทยโดยส่วนมากโดยเฉพาะคนอีสานจะมีความเชื่อเกี่ยวกับผีที่สถิตอยู่ในต้นไม้ใหญ่ เช่น ต้นตะเคียน ต้นโพธิ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีประเพณีที่แสดงออกซึ่งความเคารพต่อวิญญาณบรรพบุรุษหรือผีบ้านผีเรือนและผีตาแฮก จะให้ความเคารพและแสดงออกด้วยการกราบไหว้บูชา และการเลี้ยงด้วยอาหารหวานคาวตามประเพณีนิยม และจากคติความเชื่อของคนไทยเป็นความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นความเชื่อในอำนาจลึกลับที่เหนือธรรมชาติ และเชื่อในการครองเรือน การทำมาหาเลี้ยงชีพ สิ่งใดที่โบราณห้ามว่าเป็นโทษ และเป็นการนำ

ความเดือดร้อนมาให้ก็จะละเว้น และไม่ยอมทำสิ่งนั้น มีการตั้งศาลเจ้าปู่ไว้ที่ดอนปู่ตาซึ่งเป็นสูงเรียกว่า โคก น้ำท่วมไม่ถึงมีต้นไม้ใหญ่หนาทึบมีการก่อสร้างตูปหรือศาลเพียงตาให้เป็นที่พักพิงของเจ้าปู่ ตลอดจน การตั้งหลักบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลของหมู่บ้าน และในเดือน 7 ของทุกปีจะมีพิธีเลี้ยง ผีปู่ตา ซึ่งเป็นผีญาติ ฝ่ายพ่อ (ปู่-ย่า) และญาติฝ่ายแม่ (ตา-ยาย) ซึ่งทั้งสี่คนนี้ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็เป็นที่เคารพของลูกหลาน ครั้นเมื่อตายไปจึงปลุกหอหรือ ตูบ มีเสา 4 ต้น หลังคาจั่วพื้นสูง โดยเลือกเอาสถานที่เป็นดงใกล้บ้าน มีต้นไม้ใหญ่ และสัตว์ป่านานาชนิดเรียกว่า ดงปู่ตา ถือเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ ใครไปรบกวนตัดต้นไม้หรือล่าสัตว์ไม่ได้ หรือแม้แต่แสดงวาทะจาหยาบคายก็ไม่ได้ปู่ตาจะลงโทษกระทำให้เจ็บหัวปวดท้อง และเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วย (จรัส ลีภา, 2563 : 144)

2. วิธีการรักษาป่าชุมชนด้วยแนวคิดพราหมณ์ ตามคติความเชื่อทางศาสนาฮินดู รุกขเทวดาหรือ “พฤกษเทพ” คือ ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ที่ได้รับการบูชาจนกลายเป็นเทพเจ้า หรือในเทวดานานมักกล่าวถึง การกำเนิดพฤกษเทพไว้มากมาย โดยตำนานพฤกษเทพขอยกมาเป็นตัวอย่างเพียง สองตำนาน คือ ตำนาน การกำเนิดต้นกระเพรา และตำนานการกำเนิดดอกขบา ซึ่งชาวฮินดูให้ความเคารพบูชาต้นกระเพรา เป็นอย่างมากถึงขนาดยกย่องให้เป็นพระชายาพระองค์หนึ่งของพระนารายณ์และดอกขบาก็ถูกยกย่อง ให้เป็นดอกไม้โปรดแห่งพระพิฆเนศ เป็นต้น แต่การบูชาต้นไม้ใหญ่มีปรากฏในวิถีชีวิตของชาวฮินดู ซึ่งเขา มีการบูชาต้นไม้ เพราะชาวฮินดูมีความเชื่อว่า เป็นต้นไม้ประจำของพระพรหม พระนารายณ์ บางแห่ง ก็ว่าเป็นต้นไม้ประจำพระกาฬ (พระยม) อีกด้วย จึงให้ความเคารพเป็นอย่างมาก และมีความเชื่อการบูชา ต้นไม้ในกลุ่มสตรีชาวฮินดูเดียวที่ว่า บูชาเพื่อเป็นการต่ออายุให้สามี ด้วยการนํานมโคมารดบูชาในช่วงวัน 15 ค่ำ เดือนเชษฐ (ราวเดือนพฤษภาคมมิถุนายน) เพื่อให้สามีของนางนั้นมีอายุที่ยืนยาว ทางศาสนาฮินดู มิได้มีความเชื่อเรื่องเทพที่สถิตในต้นไม้อย่างเป็นตัวเป็นตนหรืออย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม แต่มักเป็นเทพเจ้า มนุษย์หรือ อสูร ที่ภายหลังกลายมาเป็นพฤกษเทพเสียมากกว่า อย่างที่ได้ยกตัวอย่างในตำนานการกำเนิด พฤกษเทพไว้เช่น ตำนานการกำเนิดต้นกระเพรา และตำนานการกำเนิดดอกขบา เป็นต้น ตามคติ ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ดังกล่าวจึงทำให้เกิดวิธีการรักษาป่าชุมชนด้วยการเช่นสรวงเทพยดาอารักษ์ มีบวงสรวงด้วยเครื่องสังเวตต่าง ๆ การบูชาด้วยดอกไม้ ธูป เทียน หรือการผูกผ้า 7 สีรอบต้นไม้ เป็นต้น เพื่อทำเหล่าเทพเทวาทั้งหลายจะได้ช่วยปกป้องรักษาป่าชุมชน และชาวบ้านในชุมชนให้มีความร่มเย็น (ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์, 2556 : 3-4)

3. วิธีการรักษาป่าชุมชนด้วยแนวคิดของพระพุทธศาสนา พบว่า วิธีการรักษาป่าชุมชนจะปลูกฝัง ในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาประจำต้นไม้หรือรุกขเทวดาเพราะในคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ถือว่า รุกขเทวดาเป็นผู้ที่บำเพ็ญบุญมาระดับหนึ่งและสถิตในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา สวรรค์ชั้นแรกตาม คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา (พระพุทธศาสนาเชื่อว่าสวรรค์มีทั้งหมด 6 ชั้น) อันมีท้าวมหาราชทั้ง 4 หรือ ท้าวจตุโลกบาลเป็นผู้ปกครอง ซึ่งผู้ที่อยู่ดับยังสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาได้นั้นต้องเป็นผู้ที่ทำบุญทำทาน

ด้วยจิตที่หวังผลานิสงส์ (ศกตสิทธี พันธุ์สัจย์, 2556 : 57) และแนวคิดการรักษาป่าชุมชนของพระพุทธศาสนา ด้วยการนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับพิธีกรรมต่างๆ ที่ชาวบ้านได้จัดขึ้น เช่น การเลี้ยงผีปู่ตาหรือการบวงสรวงเทพยดา พิธีกรรมดังกล่าวนี้จะมีการนำเอาพิธีกรรมทางพุทธศาสนามาเกี่ยวข้องเสมอ และมีพระสงฆ์มาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมมีการเทศนาเพื่อสอนคติธรรมที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมนั้นเช่นการบวงสรวงหรือการเลี้ยงปู่ตา ก็จะอธิบายด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์คือหลักความกตัญญูต่อบุพพการีชน และคติความเชื่อดังกล่าวมานี้ยิ่งทำให้เกิดประเพณีที่ดึงดูดผู้คนอีกด้วยเช่นประเพณีการบวชต้นไม้หรือบวชป่าเป็นการรวมพลังสามัคคีของคนในชุมชนเพื่อการรักษาพื้นที่ป่าของชุมชนเอาไว้ไม่ให้ถูกทำลายจากการผสมผสานวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายแบบพหุวัฒนธรรมจนหลงลืมวัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าของตัวเอง ประเพณีและคติความเชื่อต่าง ๆ ที่ถือเป็นแนวปฏิบัติมาแต่โบราณกลายเป็นเพียงเครื่องสนองความบันเทิงที่ฉาบฉวย กุศโลบายดั้งเดิมคือการปลูกฝังจิตสำนึกทางสังคมวัฒนธรรมถูกละเลย ทำให้คุณธรรมและจริยธรรมของผู้คนลดน้อยลง สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา สูญเสียบทบาทในการอบรมให้ความรู้ และปลูกฝังศีลธรรม นำไปสู่ค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยม และบริโภคนิยม ค่านิยมที่ตึงเครียดและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลยมีการสืบทอดน้อยลง ระบบคุณค่าของสังคมในเรื่องจิตสาธารณะ ความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือกันเริ่มเสื่อมถอย เนื่องจากกิจกรรมที่ดำเนินไปเพื่อส่วนรวมไม่ได้รับการเอาใจใส่ ซึ่งในที่สุดอาจนำมาสู่ภาวะของการล้มสลายทางวัฒนธรรมที่บรรพชนใช้เวลาสั่งสมมายาวนานได้ในที่สุด ดังนั้นเพื่อสร้างแนวทางปฏิบัติต่อคติความเชื่อของคนอีสานให้คงอยู่อย่างเหมาะสมในท่ามกลางสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยที่ยังสามารถรักษารูปแบบเนื้อหาสาระ และวัตถุประสงค์ดั้งเดิมเอาไว้ได้อันจะส่งผลต่อความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรม (จรัส ลีกา, 2563 : 145)

จากวิธีการรักษาป่าชุมชนด้วยแนวคิดผี พราหมณ์ พุทธ สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับผี พราหมณ์ พุทธ ที่ได้นำเสนอมานั้น จะพบวิธีการรักษาป่าชุมชนด้วยแนวคิดผี พราหมณ์ พุทธ นี้เป็นการสร้างกฎเกณฑ์การรักษาป่าตามหลักธรรมชาติที่ไม่มีบทลงโทษไว้อย่างชัดเจนแต่เป็นการใช้กฎแห่งกรรมหรือพลังอำนาจลึกลับในการลงโทษผู้ละเมิดป่าชุมชนที่อาจได้รับความเจ็บป่วยที่ไม่ทราบสาเหตุ จนทำให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ เพื่อแสดงความเคารพต่อป่าชุมชนที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

สรุป

จากวิธีการรักษาป่าชุมชนด้วยแนวคิดผี พราหมณ์ พุทธ ทำให้ป่าชุมชนได้คงสภาพป่าชุมชนที่มีความสมบูรณ์ และทำให้เกิดพิธีกรรม ประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนเพื่อแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในป่าชุมชนนั้นสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดในการรักษาป่าชุมชน สรุปได้ว่า ตามคติความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยเชื่อว่าต้นไม้ใหญ่

จะมีผีหรือวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตคอยดูแลรักษาไม่ให้ใครมาทำลาย ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ได้มีความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องรุกขเทวดาพุทธศาสนาที่ถือว่า เป็นเทวดาที่บำเพ็ญบุญมาในระดับหนึ่ง สถิตในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา อันมีท้าวมหาธาตทั้ง 4 หรือ ท้าวจุลโลกบาลเป็นผู้ปกครอง และยังได้สอดคล้องกับแนวคิดของศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์เกี่ยวกับพฤกษเทพ

2. ความหมายของป่าชุมชน สรุปได้ว่า ป่านอกเขตป่าอนุรักษ์หรือพื้นที่อื่นของรัฐนอกเขตป่าอนุรักษ์ที่ได้รับอนุมัติให้จัดตั้งเป็นป่าชุมชน โดยชุมชนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา ตลอดจนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชนอย่างสมดุล และยั่งยืน

3. ความสำคัญของการรักษาป่าชุมชน สรุปได้ว่า ป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหารและศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นการสมควรส่งเสริมให้ชุมชนได้ร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล และยั่งยืน ในรูปแบบของป่าชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการป่าชุมชน และได้ประโยชน์จากป่าชุมชน อันจะส่งผลให้ชุมชนดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศให้มีความสมบูรณ์ และยั่งยืน

4. ประโยชน์ของการรักษาป่าชุมชน สรุปได้ว่า 1) ป่าชุมชนเป็นสถานที่เพาะพันธุ์ไม้ซึ่งไม้บางอย่างกำลังจะสูญพันธุ์การมีป่าชุมชนทำให้พันธุ์ไม้ต่างๆ ดังที่กล่าวนี้มายังคงมีอยู่คู่ป่าชุมชน 2) เป็นครัวของชุมชน ป่าชุมชนจะอุดมไปด้วยเห็ดหลากหลายสายพันธุ์ ในฤดูที่เห็ดงอกจะมีคนในชุมชน และนอกชุมชนจำนวนมากไปหาเห็ดในป่าชุมชนแห่งนี้เพื่อนำไปขายเป็นรายได้หรือนำมาใช้ในการประกอบอาหาร 3) เป็นแหล่งสมุนไพร ซึ่งคนในชุมชนที่เป็นคนเก่าแก่จะนำมาใช้เพื่อการรักษาโรคต่าง ๆ ให้กับคนในชุมชน 4) เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน ป่าชุมชนเป็นสถานที่ที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนในสถานศึกษาใกล้ ๆ ได้มาเรียนรู้เกี่ยวกับชื่อพันธุ์ไม้นานาชนิด เห็ดต่างๆ และยาสมุนไพรไทย

5. แนวคิดเกี่ยวกับผี พราหมณ์ พุทธ สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับผี พราหมณ์ พุทธ ที่ได้นำเสนอมาแล้วนั้น จะพบวิธีการรักษาป่าชุมชนด้วยแนวคิดผี พราหมณ์ พุทธ นี่เป็นการสร้างกฎเกณฑ์การรักษาป่าตามหลักธรรมชาติที่ไม่มีบทลงโทษไว้อย่างชัดเจนแต่เป็นการใช้กฎแห่งกรรมหรือพลังอำนาจลึกลับในการลงโทษผู้ละเมิดป่าชุมชนที่อาจได้รับความเจ็บป่วยที่ไม่ทราบสาเหตุ จนทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อแสดงความเคารพต่อป่าชุมชนที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- จรัส ลีกา. (2563). การวิเคราะห์คติความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของคนอีสาน. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาจุฬาลงกรณแก่น, 7*(2), 133-149.
- ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์. (2556). คติความเชื่อเกี่ยวกับการบุกรุกเขตหวัดในสังคมไทยมีอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดูหรือพุทธศาสนาแค่ไหน. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 15*(1), 11-18.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2562). พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562.
- ประเวศ อินทองปาน. (2559). พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ผกามาศ มูลวันดี. (2559). การใช้ประโยชน์ป่าชุมชนโกรกประตูตำบลโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 8*(1), 15-26.
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (2547). ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย (ศิวาจารย์กฤษโทยักษ์หลักที่ 1). (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เสถียร โกเศศ. (2549). ผีสาวเทวดา. กรุงเทพมหานคร: เอเชนท์บุ๊ก.
- ศักดิ์สิทธิ์ พันธุ์สัตย์. (2556). ตีตัวไปสวรรค์. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียงเพียรเพื่อพุทธศาสน์.